NAŠE ŘEČ

ROČNÍK X. ČÍSLO 3

V. FLAJŠHANS:

NOVÍ SVATÍ.

Novinářské podniky posílají svým předplatitelům k Novému roku nové kalendáře. Rok od roku pozorujeme i na těchto prastarých tiscích nové a nové změny. Jsou češtější, všímají si vedle církevních svátků také památných dní národních (narození na př. Jos. Jungmanna, úmrtí na př. P. J. Šafaříka atd.), hledí překládati jména cizí, nahrazovati nezvyklá jména domácími známými atd. To všechno jsou snahy jistě chvalitebné a dobré. Jeví se souběžně se snahami počeštiti jména našich ulic, náměstí, míst, osad, hor atd. — a jistě zaslouží všechnu podporu i plný úspěch.

Ale tak jako snahy počeštiti všecka jména místní narážejí často na úskalí nevědomosti a proto se ztroskotávají, jindy zase vytvářejí pravý opak, místo dobrého známého českého jména chybné, neznámé, nečeské, zrovna tak se děje i těmto snahám kalendářovým. A jako snahy o nová jména místní nalezly pro země historické již šťastné a krásné vyplnění ve dvou svazcích »Statistického lexikonu obcí«, schválených ministerstvem vnitra, zrovna tak bude potřebí revise těchto »nových svatých«, jak je vytvářejí někteří příliš horliví oprávcové kalendářů.*)

Leží přede mnou jeden takový kalendář, a chci na některých jeho přestřeleních ukázati, v čem i horlivá snaha chybuje.

1. Kalendář obsahuje — nehledě k těm dním, jež vzpomínají některých památných událostí — veskrze toliko *jména osobní*, u křesťanů jména *křtící* nebo *křestní*, u jiných vyznání jména *rodná* atd. Každé toto jméno má svou formu slavnostní, úřední,

*) Srov. čl. J. V. Šimáka »Naše nové kalendáře« v NŘ. 6 (1922), 142.

veřejnou (Václav, Svatopluk atd.), a svou laskající formu rodinnou, domácí (Vašíček, Svatíček atd.). Rozumí se samo sebou, že v úředním seznamu a ve veřejném životě užíváme té plné formy úřední: byli králové Václavové, Vladislavové atd., ale nebylo králů Vašků, Vladků atd. U nás tuším Palacký zavedl takové laskající oslovení ‚Jiřík' do dějin; ale král ten se podpisoval jenom ‚Jiří'. Dnes čteme často podpisy ‚Franta', ‚Andula' atd. i při vystupování veřejném; komu se to líbí, ať se tak píše. Ale kalendář to činiti nemá. Neboť ti svatí a světice se nejmenovali ‚Franta' nebo ‚Andula', nýbrž ‚František' a ‚Anna'. Kalendář přede mnou ležící takovými laskajícími formami zušlechťuje toliko jména ženská; i tu neprávem. 25. XI. místo Kateřina čteme *‚Katuše'*; 4. XII. m. Barbora zase *‚Barunka'*; 19. XI. m. Alžběta *‚Bětuška'* atd. Jindy taková zdrobnělá jména ještě počešťuje. Ne každý uhodne 6. II., že *Danuška* je zčeštěná Dorota; 10. VI., že se Marketa skrývá v *Perlušce;* 13. XII., že se Lucie od r. 1926 jmenuje *Světluška* atd. Kdyby to tak dělali Němci a z ‚Libuše' udělali ‚Liebhild', nebo Francouzi z ‚Boženy' ‚Dieuse', bylo by nám to jistě komické. A o nic lepší nejsou zčeštění na př. 8. I. Erhard *Čestmír*, 14. V. Bonifác — *Pravomil* atp.

2. Dosavadní kalendář se vžil do lidu a k jeho jednotlivým jménům se upíná mnoho pověr a lidových zvyků, říkání, pranostik atd. »Svatá Lucie noci upije« říká lid — a nelze opravit »sv. Světluška noci upije . . .« V Babičce Němcové chodí děti s Dorotou; s »Danuškou« to asi nepůjde. 8. VI. jak známo »Medardova krápě 40 dní kape« — ale co si počne lid s »Pěvuškou«, kterou mu nabízí kalendář? Všichni víme, co se děje 10. VII. na den »sedmi bratří«; ale proč se zrovna o ‚Libuši' musí lidé topit, věšet atd.? Smutná historie Jenovefy (3. I.) sotva se dá vypravovat o »Mečislavovi«; fráter Barnabáš Smetanova Tajemství (11. VI.) bude míti potíže se »Setěchem«, a starý David král (30. XII.) ztěžka ustoupí novému Chvalovi. Některá náhrada je zrovna jako paskvil: 6. VIII. místo ‚Proměnění Páně' bude příště »*Něhoslav*«!

3. Stará jména nebylo — při nejlepší vůli pořadatelů — možno přece vymýtiti všechna; zůstalo jich přece hezká hrstka. Ale našich starých slovanských jmen jsou takové spousty — jdou do desítek tisíců —, že by při trochu zevrubnější znalosti bylo možno každou mezeru nahraditi dobrým jménem naším a nebylo by třeba ani tvořiti ‚Perlušky' nebo ‚Něhoslavy' bráti Srbům a Polákům, ani nechávati mezery nebo totéž jméno dávati dvakrát. Zbytečně kladou *Čestmíra* 8. I. (za Erharda) a 20. XI.; tvar je chybný — správný *Ctimír* je položen na 2. XII. Zbytečně

položen *Klimeš* 16. III. (za Klimenta) a 28. III.; tvar je laskající, nevhodný — správný Kliment zůstal 23. XI. Podobně položeno laskající *Milouš* na 2. VI. a správný Miloslav k 18. XII; *Růžena* (za Rosalie) 4. IX. a ještě 14. IX.; *Přemek* 29. III. a zkrácené Přech 16. IV.; *Milada* 8. II. a 29. XII. atd.

4. Mnohá jména jsou položena jenom nazdařbůh. Často totiž bývá v příručkách k cizímu jménu v závorce výklad krátkou formou překladu. Místo dlouhého výkladu, že ‚Alexandros' znamená, toho, kdo se brání mužům, bývá stručně řečeno ‚Branislav'; místo výkladu, že ‚Margareta' znamená ‚perlu', řekne se ‚Perluška', m. ‚Lucifer' ‚Světlonoš' atd. Ale bráti takové výkladné překlady za skutečná slova a jimi nahrazovati zdomácnělá u nás ‚Lucie', ‚Alexander' atd., je prosté nepochopení věci. Nemohu říci, že by se mi líbila jména jako 11. II. *Předislav*, 28. III. *Prospěch*, 18. IV. *Volnomil*, 7. X. *Peluška*, 5. XI. *Vědunka*, 16. XI. *Dovtip*, 21. XI. *Směch* atd. — —

Roste-li snaha vytvořiti český kalendář, jak se o to na př. ve XIV. stol. se zdarem pokusili Karel IV. a Arnošt z Pardubic, bude potřebí i tu — podobně jako při jménech místních — vložiti rozhodnutí do rukou sboru, v kterém by byli zastoupeni také skuteční znalci. Zásoba našich jmen osobních obsahuje také mnoho jmen chybných, vymyšlených s úmyslem klamavým — jindy zase mylně čtených a úžasně zkomolených z dobrých starých jmen slovanských. O tom několik slov.

Naše nynější zásoby osobních jmen českých (v slovnících a příručkách) zakládají se na první sbírce, kterou r. 1832 otiskl Fr. Palacký v českém Musejníku. Palacký již tři léta předtím v německém Musejníku (1829 Monatshefte der Gesellschaft des vaterländischen Museums) otiskl soupis nejstarších příjmení české šlechty, ukázav, že se vyskytají teprve od druhé polovice XII. stol. a že jich nejstarší naše listiny a kroniky ještě neznají, do té doby že jsou doložena jen jména osobní. V soupise osobních r. 1832 sebral asi půldruhého tisíce starých jmen českých osobních (slovanských) a křtících (cizích); hlavním pramenem mu byly staré listiny, nekrology a kroniky. Užil k tomu také materiálů Dobrovského — a jeho práce je značnou měrou úplná. Jeho jména převzal do svého slovníka Jungmann, pak Kott a novější naše slovníky; ale také Miklosich v svém soupise jmen slovanských vykořistil sbírku Palackého úplně.

Proč tuto sbírku, omezenou přesně jenom na jména dobře doložená, vydává, pověděl Palacký sám na konec: »Novější básníkové dávají nám staročeská jména ve formách znetvořených, pí-

šíce ku př. Zděnko, Ptacsko na místě Zdeněk, Ptaček atp. Kéž bychom takového barbarství mezi námi více ani vídati ani slýchati nemusili!« A ze starší doby za takový kalný pramen uvádí jména Hájkovy Kroniky: »jsou větším dílem nejen smyšlena, ale i ne lépe a ne šťastněji utvořena, nežli která za našeho času básníci sobě dělají.«

Sbírka Palackého, na níž (jak řečeno) se zakládají sbírky novější naše i slovanské, je tedy jistě založena i zpracována přísně vědecky. Ale ovšem od té doby jsme pokročili v poznání mluvnickém i látkovém tak daleko, že se veliká část látky Palackého ukázala zrovna tak chybnou, jako ta jména Hájkova a novějších básníků, proti nimž Palacký právem tak horlil.

Ukázalo se zajisté, že Palacký nejenom přejal také mnoho Hájkových a jiných výrobků, nýbrž že i hlavní jeho základy, nejstarší památky jazyka českého, nejstarší listiny atd. jsou z veliké části vyrobeny nově, od neumělců, a že i palladium našich historiků, kronika Kosmova, obsahuje jména chybná a uměle vytvořená. Pro příklad vezměme některé.

Náš shora uvedený kalendář uvádí k 19. lednu jméno *Doubravka;* to v Palackého soupise jest uvedeno ve formě *Dubrava*, jinak nedoložené, již však patrně Palacký odvodil z Kosmova ‚Dubrauca', jak (nehledíc na odchylky pravopisné) píší všechny rukopisy kroniky. Co Kosmas věcného k r. 977 o ‚Doubravce' vykládá, je holá pomluva, a Kosmas si ji spletl s druhou manželkou Měškovou. Je to táž Doubravka, (ne dcera, jak praví Kosmas, ale) sestra Boleslavova, jež se provdala za Měška, prvního křesťanského knížete v Polsku. Kosmas si celou zprávu o ní vymyslil — vlastně zkomolil zprávu o jiné choti Měškově; ale zkomolil také jméno. Polské a německé zprávy dávají této kněžně jméno jiné; výborně informovaný kronikář německý Dětmar, o sto let starší a spolehlivější než Kosmas, nazývá ji ‚*Dobrava*', »což v německém jazyce znamená *dobrá*«, polské starší zprávy ji nazývají ‚*Dobrówka*', což přejal z našich historiků Dudík; teprve později, podle Kosmy, je nazývána i v Polsku ‚Dąbrówka' = Doubravka. Znamenitý polský historik O. Balzer v svém základním díle »Genealogia Piastów« uvádí tyto odchylné názvy a rozhoduje se, vzhledem ke zprávám českým, ježto byla Češka, pro znění »Dúbravka«. Uvádí české zprávy dvě: Kosmu a letopisy Hradištsko-Opatovické; ale tyto letopisy jsou opsány z Kosmy; mohl uvésti další české zprávy, zrovna tak z Kosmy opsané.

Kosmovy ‚Dúbravky' drží se ovšem také všechny české dějepisy, vědecké i populární, až podnes. A čtenář snadno si může

pomysliti, jako Balzer, že Kosmas znal lépe, jako Čech, pravé znění jejího jména nežli kronikáři němečtí nebo polští. Tento důvod by platil snad přece trochu, kdyby právě jméno samo nemluvilo velmi zřetelně jinak.

Jméno ‚Doubravka, Doubrava' souvisí patrně s kmenem ‚dub-', jenž v odvozeninách zachovává vedle odvozenin ‚dubov-' také zbytky staršího druhého tvaru ‚dubr-' (původně dombro-). Ale z tohoto kmene se vůbec netvoří jména osobní, tak jako ne na př. Lípa, Habrovka, Jilmek atp.; jsou-li doložena 2—3 podobná jména, jsou to *příjmení*, přezdívky: ale tato kněžna ovšem v X. stol. nemohla býti uváděna příjmením, ježto ještě dlouho do XV. a XVI. století šlechta se úzkostlivě podpisovala a jmenovala jenom jmény osobními. Již kmen sám ‚dub(r-)' tedy ukazuje, že jméno je chybné. Naproti tomu druhé jméno ‚Dobrava' má kmen ‚dobr-', jenž právě v osobních jménech náleží k nejoblíbenějším; byli bychom takřka nuceni ‚Dúbravka' opraviti na ‚Dobravka', měla-li toto jméno nésti česká kněžna X. století.

Přípona -ava, jakou patrně jméno ‚Doubrava', ‚Doubravka' je utvořeno, hovoří rovněž zcela zřetelně. Je velmi oblíbena u jmen ženských, na př. u českých jmen Brzava, Věstava, Lubava, Mladava, Svatava, Tichava, Širava atd.; t. j. s oblibou vytváří jména od přídavných, jako od adj. ‚brzý' (stč.), ‚tichý', ‚l'ubý' (= nč. líbý, milý) atd. I zde vidíme, že patrně jméno toto náleží k přídavnému ‚dobr-' (a nikoli k podstatnému ‚dub-').

Proti Kosmovu ‚Dúbravka' mluví tedy nejenom starší zprávy cizí, nýbrž také sám kmen (kořen) a odvozovací přípona jeho jména. A v nekrologu Podlažickém čteme skutečně také ženské jméno *‚Dobrava'*, snad právě jméno naší ‚Doubravky'. Zcela správně tedy již r. 1860 Miklosich, uváděje z t. zv. letop. Hrad.-opatov. jméno ‚dubrauca', doložil »wenn nicht für dobravka«. Tehdy ovšem ještě nevěděl, že tento letopisec opisuje Kosmu.

Uvážíme-li všechny tyto okolnosti, poznáme snadno, že Kosmova ‚Dúbravka' je jméno zrovna tak chybné, jako jeho celá zpráva o této kněžně, a že její jméno správně zachoval u nás nekrolog Podlažický: ‚Dobrava', jako souvěký kronikář německý Dětmar, jenž je také zcela správně tlumočil = »Dobrá«. —

Jiný příklad.

Z »Neklana« Zeyerova se rozšířila hojněji známost o hrdinném vůdci Čechů proti Lučanům, jejž Zeyer nazývá *»Tyr«*. Je to jméno — jakož i celé založení pověsti — vzaté z Kosmy. Dlouho bylo zastíněno, od XIX. stol., jménem *‚Čestmír'*, jak tohoto vůdce nazývá rukopis Královédvorský; předtím, od XIV. stol., v českých

textech místo něho užíváno jména *Štír*, jak změnil toto Kosmovo jméno neznámý původce t. zv. kroniky Dalimilovy, uváděje za doklad obvyklé tehdy rčení »nečiň se štírkem!« (rčení mimochodem řečeno udrželo se posud, říkáme »ten je na to štírek!«). Ale nepochybně obě jména, Čestmír i Štír, mají svůj původ v Kosmovu Tyrovi a Zeyer tedy správně restituoval tvar původní.

Jméno to jest ovšem záhadné, jinak nedoložené; Němci je spojovali s germánským Tyrem. Kosmas, uváděje v kn. I, kap. 12 reka na scénu, praví: »Byl toho času muž kterýsi vynikající znamenitostí tělesnou, věkem i jménem *Tiro*« (tak nejstarší rukopis; později *Tyro*, pozdní rukopis kapitulní vlivem Dalimila *Styro*). Kosmas sám patrně ztotožňuje — píše latinsky — toto jméno s latinským ‚tiro' = nováček, rekrut, mladý bojovník. Je to etymologie ovšem nemožná, ale tehdy zcela obvyklá; u kronikářů polských nalezneme takové etymologie domácích jmen z klasických jazyků přímo hrůzostrašné. Ale přes to může býti slovo správné: Kosmas nerozuměl a chybně si vykládal množství jiných slov, jeho omyl by tedy nevadil. Vadí však místo hrdinství Tyrova: je to Tursko. Vidíme jasně, že si Kosmas odvodil svého Tyra ze jména Tursko; zrovna tak spojuje Tetku s Tetínem, Kroka s Krakovem atd. I toto etymologisování a vymýšlení bylo tehdy zcela obvyklé. Nám jméno Tursko je jasné; bylo to místo, kde byli chováni ‚turi', jež zprávy historické znají u nás ještě v XIII. století — tak jako místa, kde byly chovány knížecí kobyly, slula Kobylany atd. Jméno ‚Tursko' n e n í odvozeno od ‚Tyr'; ale Tyr K o s m ů v v téže kap. před smrtí praví: »pochovejte mne na tomto vršku a vystavte mohylu po mně na věky pojmenovanou« — a dodává: »Pročež i dnes se jmenuje mohyla statečného bojovníka *Tyra*«. Kosmas tedy patrně teprve sám spojil Tursko s Tyrem a jeho Tyr je t. zv. hérós epónymos Turska, jím vymyšlený.

Ale snad se mýlíme. Nikoli, zde pomohla archeologie. V okolí Turska je vskutku plno mohyl — a bylo jistě za Kosmy ještě více. Nic nebylo snazšího nežli ukazovati: ejhle zbytky z bitvy Tyrovy. Archeologové XIX. a XX. století dali se s radostí do výkopů, zde kynula vzácná kořist. Ale kopali marně. Posledně před několika lety zde kopal řed. A. Stocký (zpráva v časopise Společnosti přátel starožitností českých) —a přesvědčil se, jako ostatní, že zde byla pohřebiště stará, mužů, žen, dětí, dlouhověká — ale nikoli bojistě z dob Neklanových. Kosmas patrně — a dnes je to evidentní — z těchto hojných mohyl si vymyslil bitvu, ze

jména Tursko odvodil jméno Tur a etymologii s latinským ‚tiro' = ‚mladý voják' upravil na vůdce *Tyra* . . .

Jiný příklad.

Jeden, kde je Kosmas nevinen. Palacký v Musejníku 1832 na str. 65 uvádí (z Kosmy) staročeské jméno *‚Skrbimír'*. Toto jméno, jinak u nás nedoložené, uvádí vskutku k r. 1103 Kosmas v kn. III, kap. 16 ve formě »Zkribimir' (rozmanité varianty pravopisné zde vynechávám). Ale Kosmas výslovně uvádí, že to byl Polák, vychovatel polského knížete Boleslava — a tento ho poslal z Polska do Čech poselstvím k Bořivojovi; je to tedy jméno *polské*, nikoli české — a vzácný rukopis stokholmský uvádí je dokonce v polské formě Zkarbimir. Je to jméno v Polsku tak známé jako na př. Kazimír — a Palacký jenom omylem je uvedl mezi jmény českými. Ale jméno to — jeho zkráceniny jako Skarbek atd. pronikly i do Čech ‚Skrbek' — je zajímavé i jinak. Nověji polští historikové ukázali, že toto jméno vzniká v rodu Awdańců až později; že je to polské přetlumočení původního severského, germánského jména Audank, znamenajícího »poklad«, a že se teprve časem za toto jméno germánské ujal polský název pro poklad ‚skarb' (česky by bylo ‚skrb', ale toho jména nemáme). Tedy toto domnělé prastaré slovanské jméno ‚Skrbimír' je překlad staršího jména germánského!

DROBNOSTI.

ZBYLO STO TŘI.

Vykládali jsme na několika místech Naší řeči (5, 82; 6, 40, 161 a j.) o shodě mezi výrazem číselným a těmi členy větnými, které se k němu vztahují. Při všech těch výkladech měli jsme na zřeteli případy, kdy výraz číselný je spojen s výrazem předmětu počítaného *(těch pět dětí, těch pět, pět nás odešlo — ti tři hoši, ti tři, my tři zůstali)*. Dotaz jednoho z našich čtenářů přiměl nás tentokrát k tomu, abychom se zabývali otázkou shody, jde-li o výraz číselný pouhý, bez jména věci počítané.

Takové případy, kdy ve funkci podmětu, ať gramatického či logického, stojí pouhá číslovka, vyskytují se v praxi jazykové dosti zřídka, a proto je těžko, abychom své výklady opřeli o doklady čerpané z písemnictví, jako jindy činíváme. Nezbývá než opříti se o vlastní jazykový cit, t. j. o svou praxi individuální,

která ovšem není zase leč výslednicí kolektivní praxe současné. Řídkost případů, o něž tu jde, brání arci, aby se tu jazykový cit individuální neutvrdil tak pevně jako v případech často se vyskytujících, a proto možná úsudek náš v této věci nebude naráz a ve všem definitivní.

Číslovkový výraz o sobě vyskytuje se nejčastěji při výkonech počtářských. Nejméně rozpaků působí číslovky jednoduché od *pěti* počínajíc a číslovky složené s *-nácť, -cet, -desát.* Přísudkové jméno (příčestí) má jako u číslovek s počítaným předmětem tvar střední, na příklad *(sto) sedm zbylo, (sto) dvanáct bylo odečteno, (tři sta) jedenapadesát bylo násobeno (děleno) třemi;* odkazujeme-li na číslo již dříve vyslovené ukazovacím zájmenem *ten,* je zájmeno v 2. pádě, jako by šlo o počítaný předmět, na př.: kdyby se *těch sto dvanáct odečtlo* (násobilo atd.), musilo by vyjít *těch pět.* Číslovky adjektivní 1—4 nabývají v tomto případě funkce substantivní (při čemž 1 = *jedna,* 2 = *dvě)* a tím se pak řídí i gramatická shoda; na př.: nahoře *byly čtyři, tři se odečtly* (když se *ty tři* odečtly), *zbyla jedna; tu jednu* napíšeme; *byly-li ty dvě násobeny* dvěma, *musily* vyjít *čtyři.* V tom ve všem není nesnází.

Ty začínají především u takových čísel složených, jejichž posledním členem je právě jedna z uvedených číslovek adjektivních, na př. *sto jedna, tři sta dvě* atd. Podle dnešní praxe se zdá, že se i takovéto číslovky konformují prostě s číslovkami vyššími než 4 a že jméno přísudkové má snahu míti i při nich tvar střední; na př.: nahoře *bylo sto tři, sto dvě bylo odečteno, zbylo sto jedna;* kdyby se *dvě stě dělilo* dvěma, *vyšlo by sto jedna.* Je-li takováto shoda v tomto případě nedost zaručena, je nemožná, odkazujeme-li na takové číslo jako na známé zájmenem *ten:* tu asi stěží lze se vyjádřiti jinak než při nesložených číslovkách 1—4, totiž: když se *ty sto dvě odečtly,* když se *ta sto jedna přičtla* a třemi *násobila, vyšly ty čtyři sta tři.*

Nesnáz podobného rázu vzniká, jde-li o číslovky, které se kolísají mezi platností číslovkovou (příslovečnou) a substantivní, t. j. počítá-li se na sta a tisíce bez číslovek dalších. Jde-li o *sta,* pokládá se číslovka za příslovce (t. j. přísudkové jméno je v rodě středním), nejen když je *sto* určeno číslovkou substantivní (t. j. od pěti výše), na př. *pět set bylo odečteno,* nýbrž i ve spojení s číslovkami adjektivními (1—4), na př. *tři sta bylo odečteno* (ne: byla odečtena) a *zbylo dvě stě.* Ve shodě s tím i zájmeno ukazovací bývá v genitivě; na př.: když *těch tři sta bylo odečteno* (řídčeji, s pojetím substantivním: když *ta tři sta byla odečtena).*

Naproti tomu u číslovky *tisíc* převládá pojetí substantivní; proto nejobyčejnější způsob shody je: *dva tisíce byly odečteny, ty tři tisíce zbyly.*

Kromě počítání se užívá číslovek bez předmětu počítaného zřídka. Má-li se v další řeči vysloviti číslovka (z úspory) bez opakování počítaného předmětu, bývá v češtině na rozdíl od jiných jazyků užito (kromě číslovek adjektivních) zpravidla aspoň genitivu zájmena; na př. le régiment comptait 3000 soldats, deux cents sont tombés = pluk měl 3000 vojáků, dvě stě *jich* padlo. Ale i když genitiv zájmena je vynechán, je přísudek v rodě středním; na př.: bylo 3500 vojáků, (z těch) *dvě stě padlo, tři sta bylo zajato, tři tisíce se (jich) vrátilo.* Jinak se užívá prostých číslovek *sto* a *tisíc* mimo výkony početní, leda znamenají-li peníze (při čemž se zamlčuje z úspory jednotka měnová právě běžná). V tomto případě se pokládá číslovka *sto* zpravidla (zvláště tane-li mluvícímu na mysli hodnota jako jednotka, na př. stokoruna), *tisíc* vždycky za jméno podstatné. Na př.: *ztratila se mi* (obec. ztratily se mi) *tři sta* (= tři stovky) n. *sešlo se na to tři sta* (t. j. po menších částkách), právě *ta tři sta* mi potom *scházela* (obec. ty tři sta mi scházely); *tři tisíce jsou v pekle, ty čtyři tisíce* mi zrovna *scházely.*

Táž shoda by měla býti i při výraze *dvě stě.* Protože jde o substantivum rodu středního *(sto),* měly by býti výrazy, které se s ním shodují, také v rodě středním, a protože (kromě výrazů *dvě, obě)* není výrazů rázu adjektivního, která by měla duál, ovšem v plurále. Mělo by se říkati tedy: *ta* dvě stě, *která* dal za tu krávu, ho do smrti *mrzela.* Ale větu takto ustrojenou by stěží který Čech z úst vypustil. Opakuje se tu podobný zjev jako při shodě ve větném typu »*Řecko a Srbsko zvítězily*« (v. NŘ. 4, 42). Protože případy gramatické shody tohoto způsobu jako »*ta* tři *sta* ho *mrzela*« se v praxi spisovné vyskytují vůbec velmi zřídka a protože kromě toho tvar *dvě stě* neposkytuje pro ideální shodu *ta, která, mrzela* ani té formální opory jako tvar *sta* s koncovým *-a,* vítězí tu shoda podle zásad řeči obecné, která těchto nesnází nepociťuje, protože si zuniformovala shodu v množném čísle na jediný tvar = ženský *(ty, který, mrzely).* Proto by bylo i v spisovném jazyce asi těžko se v tomto případě vyjádřiti jinak než »*ty dvě stě, které* dal za tu krávu, ho do smrti *mrzely*«.

PROSTÝ, PROSTNÝ.

Přídavné jméno *prostý,* jež se odvozuje obyčejně od příslovce (předložky) *pro* (= kupředu, přímo), znamenalo v původním,

nepřeneseném významu »přímo kupředu nebo přímo vzhůru směřující« (schnurgerade, kerzengerade): na př.: ta panna (socha) prosta stojí v nebe tvář svú vzdvihši Tkadl. 28 a; v němžto (kostele) ižádný nemožieše (= nemohl) prostě státi, ale musil sě vždycky shrbiti (Živ. Otc. 105 b). Přenesením nabývá pak *prostý* významu »přímo a správně k cíli (bez oklik) namířený«, tedy mluví-li se na př. o řeči, míní se řečí prostou řeč krátká nebo správná; na př.: povědě (= povím) ti všecko zprosta (= zkrátka), jeden člověk živ neosta (Alx. Vít. 499); i bieše (byla) to vše řěč prostá, neb to dolíčichu (= dotvrdili) sami starých králóv příhodami (t. 2425) = přímo přesvědčující (nezavádějící, nepodvodná). Z významu »přímo stojící nebo trčící« vyvíjí se pak kladný význam »volný, svobodný«, z významu »přímý (= bez zatáček, bez oklik)« negativní význam »bez něčeho, něco nemající, něčeho zbavený«; oba významy se v některých případech sbližují. Na př.: chtě svého přietele prosta učiniti Ev. Mat. 292a = osvoboditi (zbytek tohoto významu je v nč. prostovlasý = s volnými vlasy, nezavitými); těch nelibých nechutí... prost budeš Tkadl. 436 = prázden, zbaven; sám jsa vších okov (= okovů) tohoto světa prázden a prost Živ. Otc. 172 b a p. Vedle příd. jména *prostý* s těmito významy prostě jakostnými bylo v starším jazyce ještě příd. jméno *sprostný*, utvořené pravděpodobně z příslovečného výrazu *z-prosta* (= krátce, rovnou), s významy, v nichž proniká na rozdíl od významů adj. *prostý* odstín hodnotící, posuzující, kritisující se stanoviska mravního, stavovského, estetického a p. Píše-li Dalimil v předmluvě »jáz tuto *sprostně* položi (= položím, vyložím) Dal. C 3a, není to již *zprosta* = krátce (jako v dokladě výše uvedeném z Alx.), nýbrž = bez ozdob, nehledaně (schlicht); *řeč prostá* je tedy krátká, přímá, jasná — *řeč sprostná* je neozdobná, neumělkovaná, upřímná. Tak bývá i v spojeních jiných; na př.: ale mát jest sprostnie rada N. Rada 384 = obyčejná, nehledaná; v sprostném rúše trvají chudí lidé Štít. Bud. 44 = v nenádherném, obyčejném; abychom také chudých a sprostných navščevovali Krist. 43b = neurozených, stavu nízkého; buďte múdří jakžto hadové a sprostní jakžto holubičky Jeron. Mus. 19a = bezelstní, upřímní. Odtud se pak vyvíjí u adj. *sprostný* i význam pejorativní: i mluvie to sprostní dědi, by jej (měsíc) tehdy jedly vědi (= věďmy) Alx. Vít. 2352 = neučení, hloupí; přiezen jest vždy hotova, což by sprostného viděla, by to svým pláštěm zastřela t. 59 = neumělého; Antonius byl sprosten a hrub Živ. Otc. 201b = sprostý atd.

Časem se významy (někdy dost blízké) i tvary obou těchto pří-

davných jmen matou a mísí. Přídavné jméno *prostý* doplňuje se významy adj. *sprostný* (prostá řeč, prosté roucho, prostý člověk = neurozený i upřímný, jako v nč.) a vytlačuje je ponenáhlu z užívání spisovného. Místo tvaru *sprostný* objevuje se působením tvaru *prostý* druhotvar *sprostý*, jehož význam zůstává však s počátku týž jako u příd. jména *sprostný* (sprostá řeč, sprostý šat, sprostý člověk = obyčejný, upřímný, nevzdělaný i hrubý), ale jež přejímá někdy (ač zřídka) i vlastní význam příd. jména *prostý;* na př. bychom hříchův všech sprostí zůstali Kanc. Lomn. 1, 160. I druhotvar *sprostý* ustupuje časem (počátkem 19. stol.) z jazyka spisovného před ovládajícím *prostý* a drží se dnes vedle něho jen v jediném významu, a to pejorativním = hrubý, neomalený; zato v jazyce obecném, z něhož naopak vymizelo snad úplně slovo *prostý*, udrželo se adj. *sprostý* ve všech významech, které zdědilo po starším *sprostný*. A konečně vlivem příd. jména *prostý* vznikl ze *sprostný* ještě druhý druhotvar, totiž adj. *prostný*, jež zdědilo, pokud z nemnohých dokladů lze souditi, po svém předchůdci hlavně významy vztahující se na stav a charakter člověka buď ve smyslu příznivém, na př. na prostného chudého panoši Tkadl. 42 b; u velikém prostenství Pass. (Jgm.), anebo i pejorativním, na př. jmějiechuť (= měli) jej (t. Tomáše biskupa) za prostnieho Leg. Vít. 48 a = za naivního. Význam tento se udržel i do jazyka našeho. Pálkovičův slovník vysvětluje význam podst. jména *prostnost* výrazy Rechtschaffenheit, integritas, sinceritas, rectitudo. Šafaříkův Slovník věd. názvosloví (1853) volí slova *prostný, prostnost* za překlad něm.-franc. *naïv* (naïf), *Naïvetät* (naïveté) a klade vedle nich jako synonyma výrazy *naivný, prostosrdečný, prostolibý (naivnost* atd.).

Dnešní spisovná řeč má z toho ze všeho tedy příd. jméno *prostý* se všemi významy staročeského *prostý* (kromě významů 1. přímý, 2. svobodný) i staročeského *sprostný* (mimo význam pejorativní), dále příd. jm. *sprostý*, při němž se ustálil hanlivý význam stč. *sprostný* (ale jen pokud jde o společenské chování), a konečně jako knižní archaismus i příd. jm. *prostný* s významem »prostosrdečný, upřímný, nevzdělaný, naivní«.

Význam odchylný byl vtištěn slovu *prostný* v názvosloví tělocvičném, kde se mluví o cvičeních prostných (Freiübungen) na rozdíl od cvičení na nářadí. Původní Tyršovo pojmenování bylo, pakud lze souditi ze Šebánkovy rozpravy Česká terminologie tělocvičná (ve Výr. zpr. reálky v Písku 1925, str. 10, 14), *cvičení prostá*, kde příd. jména *prostý* bylo užito ve významu jemu vlastním »bez něčeho« (jako číslo prosté = číslo bez pojmenování

a p.); toto původní pojmenování je zachováno i v složeném slově *prostocviky*, jehož se užívá posud. Kdy a z jakých důvodů bylo pojmenování *cvičení prostá* nahrazeno dnešním názvem *cvičení prostná*, nedovede zatím povědětí. Snad tu byl pohnutkou jiný, dnes běžnější význam příd. jména *prostý* jakožto oposita k příd. jménu *složitý*, a že se názvem »cvičení prostná« chtělo zabrániti nesprávné představě, jako by cvičení prostá byla cvičení jednoduchá, nesložitá. Ovšem se užilo k tomu příd. jména *prostný* ve významu, kterého, pokud víme, nikdy předtím nemělo.

POSUDKY A ZPRÁVY.

NOVÉ KNIHY PRO MLÁDEŽ.

V poslední době dostalo se mi do rukou několik nových knih pro mládež a z nich zvláště tři upoutaly mou pozornost: Homolkova *Česká řikadla*, Hlouškova *Kytička pohádek pro nejmenší čtenáře a jejich maminky* (obě vydal nakladatel Gustav Voleský v Praze, na Král. Vinohradech) a výbor ze Sládkových *Skřivánčích písní* (vyšel nákladem J. Otty v Praze). První z uvedených knih vlastně do literatury skoro ani nepatří; je to obrázková knížka pro děti, které se teprve nedávno naučily číst. Její literární část, říkadla snad lidová, snad umělá, v duchu národním složená, je podřadná; těžiště knihy je v pěkných Scheinerových obrázcích, veselých, humorných, jasných barev. — Druhá knížka, Hlouškova Kytička, obsahuje 20 pohádek, dílem lidových, dílem umělých, určených hlavně nejmenším čtenářům, čemuž nasvědčuje i typografická úprava knihy. — A třetí ze jmenovaných knih, výbor ze Skřivánčích písní, má sice text literárně uznaný, jehož autorem je významný český básník, ale malé čtenáře více než text nadchnou rozkošné obrázky M. Fischerové-Kvěchové, ve známém manesovském slohu, jež každou jednotlivou báseň výboru provázejí.

Nakladatelé těchto tří knih věnovali vnější jejich výpravě jistě péči nemalou; zvláště třetí kniha, Skřivánčí písně, je vypravena s opravdovým přepychem. I autoři těchto knih (Homolka, Hloušek, Fischerová-Kvěchová) snažili se jistě o to, aby jejich knížka byla co možná nejlepší, bezvadná. Litujeme proto, že jazykové stránce svrchu psaných knih nevěnovali ani autoři, ani nakladatelé, ani tiskárny takové péče, jaké by bylo třeba. Zamhouříme-li oko nad

chybami novinářské češtiny všech našich žurnálů, vysvětlujíce si je — ale neomlouvajíce jich — rychlostí práce, kterou novináři konají, vidíme-li neradi nedbalý, nečistý jazyk naší beletrie (domácí i — a to zvláště — cizí, překladů), jakož i vědecké prózy, zvláště populární, určené vrstvám nejširším: nemůžeme nikterak omluviti jazykovou nedbalost v knihách a publikacích pro mládež. Dítě se učí ze všeho, a knihy, četba, věru nejsou posledním vychovávacím prostředkem. Knihy psané nedbalým, nesprávným jazykem děti nevzdělávají, ale kazí: kazí jejich jazykový cit, kazí jejich pravopis — jak mocný je zrakový dojem čteného slova! — a zvykajíce je nepozornosti, ledabylosti ve vyjadřování písemném i ústním, kazí i jejich charakter.

Jak málo se u nás pečuje o jazykovou stránku knih pro mládež, dokazují právě ony tři knížky, o nichž jsme se zmíniti a které jistě odborná kritika — literárně-pedagogická — zařadí — jestliže už tak neučinila — mezi nejlepší knihy, které poslední vánoční trh dětem přinesl.

Řekli jsme, že textová část Homolkových Říkadel je podřadná. Opravdu: ke každému z těch desíti obrázků je kratičké říkadlo, jen několikaveršové. Myslili byste, že se jejich autor postará o to, aby tento nepatrný text byl bezvadný. Ale chyba lávky: těch několik veršů textu vás poučí, že autor neví, kde se dělá čárka a kde nikoliv (Sedlák seče na louce, v roztrhané kazajce), že přímou řeč začínáme psáti velkým začátečním písmenem (. . .zpívá sobě na cestičce: *nesu* mísu krup!), nezná správný 7. p. množ. subst. kamna (píše: kamn*ama)*, neví, že vokativ oddělujeme od ostatních částí věty čárkou (nebo čárkami), neumí skloňovati přivlastň. zájmeno můj (Lištičky, lištičky, pojďte do *moji* taštičky! m. do mé). Na těch několik veršů je toho dost!

Hlouškova Kytička se zrovna hemží chybami; mnohé z nich jsou snad chyby tiskové, ale většinu jistě zavinil autor tím, že dříve, než odevzdal rukopis tiskárně, jej neopravil. Není snad stránky bez chyby, ale na většině stránek je po několika chybách; zvláště v interpunkci je naprostý zmatek. Na doklad svého tvrzení uvádíme za příklad několik nesprávností — daleko ne všecky: *Za nedlouho* (4, m. zanedlouho); *octnuly* (6, m. octly); *ztloustnul* (7, m. ztloustl); *z rána* (10, m. zrána); *sotva že* (12, m. sotvaže); koně *zůstali stát* (13, m. se zastavili); *nevšimnul* (13, m. nevšiml); *ocitl* (14 a j., m. octl); *mohls se* (14, m. mohl ses); svalil se *na zemi* (16, m. na zem); *prásknul* (16, m. práskl); *neshroutil* (23, m. nezhroutil); *což pak* (24, m. cožpak); *z daleka* (33, m. zdaleka); *schystala* (34, m. zchystala); *co* si žádá (37,

m. čeho si žádá); na *kameném* stolečku (40, m. kamenném); *co* je třeba (41, m. čeho je třeba); *poprvé* (41, m. po prvé); *podruhé* (po druhé); *potřeti* (53, m. po třetí); akus. zájm. střed. r. *ho* (47, m. je); *sluněčko* (47, m. slunečko); *bůhví kam* (53, m. bůhvíkam); uplynulo sedm *roků* (55, m. let); tam *jich* opatrovali (55, m je, t. j. děti); neříkala *ničeho* (61, m. nic); *v tom* (61, m. vtom); slepice se ptá kachňátka: »Umíš *klást* vejce?« (67, m. snášet); nepořídí *ničeho* (67, m. nic); *jakoby* (slepice pšenici zobala 71, m. jako by); *z pod* (83, m. zpod); *křidloma* bije (83, m. křídly); *na pravo* (86, m. napravo); *záslona* (88, m. záclona); do *náruče* (90, m. do náručí); *už už* (91, m. užuž); *proč pak* (105, m. pročpak); *popadnul* (116, m. popadl); *stloukl* (116, m. ztloukl); jednou *Janek* (= zajíc, 118), po druhé *janek* (119); natáhne se *na znak* (119, m. naznak); moravismus *tož* (123) atd. —

Jazyková stránka třetí knížky, Skřiváncích písní, je věc tragická. To proto, že text knihy, verše Sládkovy, není sázen, nýbrž kreslen, psán a tak pak reprodukován. A poněvadž text byl napsán s hojnými chybami, byl osud knihy po stránce jazykové zpečetěn: korektura knihy takto dělané je nemožná . . .

Tak čtete tam: anděl Strážný, v srdéčku, ve hníždečku, *na levo*, *těď*, *z blizka*, tluč, v šíři v dál (m. v šíř i v dál), *jakoby* (rozmet), *čí pak*, *každe*, *z daleko*, slunéčko, gen. *ji* (m. jí), dat. *ji* (m. jí), s Bohem, snešena, dvéře, moct, sproštěn, kvést, z poutě atd. — a opravdovou spoustu chyb v interpunkci: kde má být čárka, tam není, a kde nemá být, tam je — hotová motanice.

Takhle vypadá jazyk knih pro mládež, a to knih lepších; jak potom vypadá jazyk těch »horších« nebo jazyk časopisů pro mládež?! —

Chyby, které jsme vytýkali, jsou většinou pravopisné a tvarosloVné. Víme dobře, že »podstata jazyka není v pravopise a tvarosloví, nýbrž v slovníku a skladbě« (NŘ. IX, 21), ale právě znalost pravopisu, věci čistě konvenční (NŘ. VIII, 91), je nejmenší věc, kterou můžeme na spisovateli, redaktoru, pořadateli knih pro mládež žádati . . .

Řekli jsme již, že knihy pro mládež mají míti jazyk správný, čistý, poněvadž toho žádají zřetele výchovné. Knihy pro mládež doplňují školní výchovu a vyučování a jejich jazyk by měl býti již proto, jako jazyk školních knih, učebnic, bezvadný. Snad neuškodí, připomeneme-li zde stanovisko Gebaurovo, v tomto listě již otištěné (NŘ. IV, 103): »Ve školní knize bych i v básni měnil, kde by toho gramatika žádala.« Tím spíše může a má mě-

niti redaktor, pořadatel, když nejde o báseň, ale o prózu, a otiskuje-li věci staré, psané pravopisem a jazykovými zvyklostmi dřívějších dob — doplňujeme my. Aug. Jar. Doležal.

•

V svém posudku dotýká se p. referent věci, která jest snad specifickou bolestí naší školské a dětské literatury, t. j. úpravy původních textů, zvl. básnických, když se odchylují od dnešního jazyka spisovného a jeho zásad. Napsali jsme, že je to specifická bolest naší školní literatury, protože jazykové chyby v básnických dílech jsou v jiných literaturách přece jen zjev mnohem vzácnější než u nás. Proč, o tom zde nemíníme vykládati; psali jsme o kletbě beztradičnosti v NŘ. již několikrát, a zejména pro starší generaci literární bylo by křivdou kouti z toho výtku neb odsudek. Ale je faktum, že se jazykové chyby najdou leckdy i v básních nejlepších kvalit uměleckých. P. referent je toho mínění, že autor sestavující z básní tiskem vydaných knihu pro mládež nebo pro potřebu školskou má nejen právo, nýbrž i povinnost opravovati jazykové chyby, které by se v takovém textu vyskytly, a dovolává se výroku Gebaurova, »že by se nerozpakoval změniti i text básně (natož prózy), kdyby toho žádala gramatika«. V této kategorické formulaci by bylo trvám se zásadou Gebaurovou těžko souhlasiti. Znamenalo by to vydati básnický text, jehož forma není přece nic nahodilého ani vedlejšího, na milost a nemilost upravovateli textu, u něhož není vždycky možno předpokládati ani dost smyslu estetického, aby vycítil, co je možno změniti bez újmy formální (a snad i myšlenkové) hodnoty básně, a často ani dost vzdělání jazykového, aby rozeznal, co je skutečný hřích proti spisovnému usu a co na př. přestupek proti pouhé brusičské marotě anebo proti jeho vlastní chybné domněnce. Na druhé straně nelze ovšem zavírati oči před tím, že otiskovati beze změny texty (i básně) jazykově vadné v knihách pro mládež, která se teprve utvrzuje a upevňuje v ovládání spisovného jazyka, je na povážlivou, protože přece jen hlavním a nejúčinnějším prostředkem ke vštípení praxe spisovné vůbec a v té době zvlášť je čtení, nikoli gramatika, která jen seskupuje, třídí a vykládá materiál touto cestou získávaný. Podle našeho soudu by tedy zásada, kterou by se měli spravovati vydavatelé, skladatelé a upravovatelé básnických děl ad usum scholarum na tomto stupni vývoje, kdy báseň je nejen pramenem výchovy estetické, nýbrž nutně a sama sebou i prostředkem vzdělávání jazykového, měla znítí spíše v ten smysl, že všechno, co se čte na

tomto stupni, musí býti nejen umělecky hodnotné, ale i samo sebou jazykově bezvadné. To by znamenalo v praxi, že do knížek pro mládež, která se teprve učí spisovnému jazyku, smějí býti vybírány především básně, které nepotřebují korektur vůbec, na druhém místě pak takové, které se zcela nepatrnými retušemi (na př. úpravou pravopisu, změnou formy, neměnící ani slovný sklad, ani rytmus, ani zřejmé tendence zvukové harmonie) dají upraviti tak, aby neotřásaly a neviklaly vyvíjejícím se jazykovým citem svých čtenářů. Básně, které by nebylo možno tímto šetrným způsobem uvésti ve shodu s praxí spisovnou, bylo by lépe zatím odložiti, i kdyby se jinými svými vlastnostmi nabízely sebe naléhavěji. Tak zlé zase přece jen poměry ani u nás nejsou, aby i s tímto omezením nezůstal výběr víc než dost bohatý. Opraví-li tedy na př. vydavatel text původní básně tak, že místo *na levo* položí *nalevo*, m. *snešena — snesena*, m. *zatnul — zaťal* a p., proto se autor v hrobě neobrátí a ani básník sebe zamilovanější do své formy nepohorší, neboť v pečlivější tiskárně by mu takové chyby opravil sazeč nebo korektor. Ale nahrazuje-li vydavatel na př. trojslabičné chybné slovo dvojslabičným a spravuje porušené metrum jednoslabičnou vycpávkou, zdokonaluje-li nesprávný (podle jeho domnění) rytmus přestavováním slov ve skupiny à la »strč prst skrz krk«, vyměňuje-li v básni, která zřejmě intonuje lidově, tvary obecného jazyka spisovnými atd., sahá již rukou svévolnou za hranice své pravomoci. K šetrné úpravě je arci třeba, jak už bylo řečeno, nejen správného porozumění básnickému slovu, nýbrž i dobrého vzdělání linguistického, aby upravovatel anebo jeho censor nemistrovali na plano. Opravuje-li se na př. v jednom ze školních vydání Babičky autorčino *děti zůstaly stát* (Bab. 1855, 10), t. j. neběžely babičce vstříc, ani se nehnuly, slovy *děti stály*, je to zbytečné mistrování, protože výraz autorčin je nejen správný (není přece každé »zůstal stát« germanismus), ale i výstižnější než oprava; opravuje-li se autorčino *nade mlýnem, ve mlýně* (43 n.) slovy *nad mlýnem, v mlýně*, je to dokonce opravování nemístné, protože výraz autorčin je po všech stránkách (etymologicky, historicky i podle usu lidového) správnější atd. Jak vidět, je rozvahy a šetrnosti třeba i při úpravě prózy (třeba charakter prózy sám sebou poskytuje víc volnosti), aby se ani zde úpravou neubližovalo autorovi a jeho formě.

Jestliže v těch dobách školní výchovy, kdy se teprve formuje a ustaluje jazykový (spisovný) cit žáků, je třeba trvati na tom, aby všechno, co se čte, bylo se stanoviska spisovné řeči bezvadné (i dnešní dialektickou horečku, která na tomto stupni vývoje

jen komplikuje zápas žáčka s jeho vlastním dialektem, je stěží možno schvalovati), měla by se v dalším postupu jazykové výchovy, kdy cit pro spisovné formy je dostatečně utvrzen, díla literární, zvláště výtvory generací dřívějších, předkládati v té jazykové formě, v jaké vyšla z rukou svých autorů, byť se i s normami dnešní spisovné řeči rozcházela. Křivdí-li absolutní a jednostranně estetické pojímání, k němuž, jak se zdá, chce se vraceti dnešní školská výchova, dílům starších období literárního vývoje anebo nechává-li jejich vnitřní hodnotu zpolovice nedoceněnu, bylo by arci absolutní pojímání jich po stránce jazykově formální přímo hřích. Dnes je obecně rozšířen názor, vycházející zvl. ze škol, že naše starší generace spisovatelské, Klicperova, Rubšova, Němcové atd., neuměly dobře česky, že se jejich řeč hemží germanismy atd. a že v té formě, jak byly jejich knihy napsány, se ke čtení, zvláště pro školy, ani nehodí. Ale to je stejná křivda, jako kdybychom vytýkali Komenskému jeho kvalty a křtalty a p. a dožadovali se pro školy vydání (na př. Labyrintu) vyhovujícího dnešním normám spisovným. I jazyk autora je produkt doby a tak se naň musíme dívat nejen sami, nýbrž učiti tomu i jiné. Nechceme-li tedy vydávati tyto starší spisovatele tak, že z jejich původního výrazu nezbude takřka kámen na kameni, nechceme-li je vydávati nebezpečí, že nevhodnými a zbytečnými opravami jazykovými utrpí hodnota jejich výrazu, o dobovém pelu jejich formy ani nemluvíc, nezbude než vydávati je tak, jak jsou, beze změn a bez jazykových oprav, které stejně nejsou víc než svědectvím o větším nebo menším jazykovém vzdělání vydavatelově. Úkolem vydavatelovým anebo vykladačovým arciť bude ukázati na rozdíly, které se jeví mezi řečí staršího autora a dnešním stavem spisovné řeči, a vésti čtenáře k tomu, aby v těchto odchylkách od spisovné řeči neviděli napořád c h y b y, jako dosud, nýbrž dobové zvláštnosti právě tak, jako když se proti stč. *nenie kto pomoha* staví nč. *není, kdo by pomohl.* I když se všechny odchylky starších spisovatelů nedají vyložiti jen tímto způsobem a i když jisté procento odchylek zbude (tenkrát jako dnes) přičísti skutečné neznalosti, přece se jen touto vydavatelskou metodou právě vylíčenou dosáhne toho, že místo knihy psané Klicperou nebudeme míti knihu psanou panem X. (a třeba i horší), že místo díla z let padesátých nebudeme míti dílo z r. 1926, že se na jazyk starší generace nebudeme dívati jako na žalostnou neznalost české řeči spisovné a že — což nepokládám za zisk nejmenší — získáme tímto způsobem, převodem jazyka let padesátých atd. na spis. jazyk dnešní, pro jazykový výcvik vyššího stupně pro-

středek neobyčejně cenný, zajímavý a účinný, o nějž u nás dosud nikdo snad ani nezavadil. R.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

Po delší době si na mne vzpomněl zase P. Alois Hlavinka a věnoval mi v říjnovém čísle brněnského ‚Našeho domova' článek nadepsaný ‚Potměšilý'. Článek ten mimo trochu chvály, jíž skoro všecku vybral z Flajšhansovy zmínky k mým 70. narozeninám v Nár. l. 19. dub. 1925, zase vykládá o tom, že neuznávám »citu jazykového pro mateřský jazyk — zejména slovanský — v celé jemnosti a hloubce«; co ten jazykový cit vlastně je, zase neříká, ani nenaznačuje, čím se liší cit pro mateřský jazyk slovanský od citu pro mateřský jazyk jiný. Musil bych opakovati, leda jen slovy jinými, co jsem o tomto kameni úrazu mezi námi napsal 4, 83 n., kdybych chtěl H-ovi vykládati své mínění; a to by bylo přece zbytečné, zejména i proto, že by to zas bylo marné. Nové je vlastně jen H-ovo poznání, že patrně nerozeznávám »mezi citem pro jazyk mateřský a pro cizí«. Opravdu ne, aspoň v pojmu samém. Ale jsem si dobře vědom, že cit pro jazyk mateřský je z p r a v i d l a mnohem mocnější a hlubší než cit pro jazyk cizí, protože zpravidla vyrůstá v době, kdy si duše v krátké době let dětských buduje základy pro celý život, protože jazykem mateřským člověk zpravidla myslí a mluví mnohem více než kterýmkoli jazykem jiným a protože týmž jazykem zpravidla mluví jeho okolí. R. 1920 jsem H-ovi napsal, že filolog, nemá-li náležitého citu k jazyku, kterým se obírá, je mrzák — k jazyku, kterým se obírá, tedy i je-li to jazyk od jeho jazyka mateřského sebe vzdálenější. Aby bylo jasno, přidávám zase H-ovi (jinému snad toho není třeba), že mrzák podle mého soudu je také, kdo bez náležitého citu k jazyku cizímu jím chce mluviti. H. ovšem vypravuje o švédské herečce, která nepřijala pozvání do Němec proto, že podle svých slov sice německy uměla dokonale, ale u ž t a k a t o l i k necítila, jako ze své vlastní řeči; mám snad H-ovi zvlášť vykládat, že úkol hercův je něco jiného než potřeba cizím jazykem čísti nebo hovořiti? Že i cit pro jazyk mateřský musí teprv cvikem býti vypěstován, že bez cviku hyne, dokazují přece známé doklady, že dítě, jehož rodinu osud zanesl do ciziny, často si vůbec ani mateřského jazyka řádně neosvojí, že se jeho jazykem stává jazyk cizího okolí, že i dospělý dlouhým pobytem v cizině rodný jazyk zčásti nebo úplně zapomíná.

Jak již z nadpisu viděti, H-ův článek se obírá mým článkem s týmž nadpisem ‚Potměšilý' ve 4. č. N. řeči z r. 1925. V něm prý jsem »svévolně a zbytečně zbloudil a chybil — hlavně ze dvojí příčiny«: předně tím, že jsem »na škodu své vědecké reputace« dosti pilně nečetl v jeho spise ‚Povaha česká v řeči', za druhé tím, že neuznávám citu jazykového »v celé jemnosti a hloubce«. Co znamená H-ovo uznávání citu jazykového, vím: nestarati se o zbytečné vědecké vymoženosti a nepohodlná jazyková fakta

a vykládati všecko prostě od oka; také o tom jsem již napsal několik slov 4, 84 n. Ale čím by mou vědeckou reputaci vůbec a výklad slov p o t m ě š i l ý atd. zvlášť byl povznesl jeho spis, opravdu nevím. Na str. 70 prý by mému »bystrému oku nebylo ušlo důležité slovo, jež by se (mi) bylo stalo bezpečným ukazovákem pravé cesty«; ale nenalézám tam nic takového. Vidím tam povídání, jak »v jednotlivé hlásce bývají různé stíny a stupně, značné rozdíly«, jak i »j může býti silné a slabší«, »jak živě se cítí j mezi dvěma samohláskama« a j., ale nic, z čeho bych byl dovedl čerpati poučení pro svůj článek.*) A na str. 34 prý bych byl »k výkladu jmen Škrabal... Drahovzal... našel směrodatnou poznámku«; ale ani zde nic. »Po ovocích jejich poznáte je«, praví Písmo; podívejme se na ně.

O slově p o t m ě š i l ý prý pravím správně, že znamená, co z toho slova slyšíme: po tmě šil. Já sice nevycházím od tvaru potměšilý, který mi není původní, nýbrž od tvaru potměšil (9, 98), ale přes takové maličkosti se jazykový cit přenese. O výkladu sloven. p o t m e h ú d o l, čsl. p o t m ě c h u ť se H. nevyjadřuje, snad tedy i zde jsem na dobré cestě. Ale han. p o t m ě l ó t, mor. p o t m ě ł ú c h, sloven. p o t m e l ú c h atd.! Zde jsem šel asi pouhou rozumovou vědou bez citu, a ta je »kusá, sotva poloviční: jsou to rozlámané kleště nebo nůžky, jen o jednom rameni; druhé jakoby se bylo ztratilo, — a nehledá se, ba neví se ani, že patří k tomu«. Inu, jak jsem napsal r. 1920, mrzák! Na potměłúcha jsem si s plnou jistotou ani netroufal, a ten hanácký potmělót? Na něj jsem si až ve 14. st. našel pražského potmělíta, potměľúta, který by se sice hláskami i významem s hanáckým potmělótem i kryl, má-li han. potmělót měkké l, ale co je jazykovému citu do minulosti! »Cesty v lidové řeči jsou prosté, bez dalekých oklik a odrazů. Kdo by ty vnášel do ní, činil by z ní pušku, která nosí za roh«. Co tedy H. našel bez těch oklik a odrazů? Na han. p o t m ě l ó t našel č e s k é sloveso loutati, prý ‚jísti a možná i mlaskati'. Já hanácké slovo srovnal se slovem českým, jehož obě části jsou po celém území československém doloženy, a to je patrně oklika; H. buduje výklad hanáckého slova na slově známém (a to měrou velmi skrovnou) jen z Čech, a to je patrně jazykový cit bez dalekých oklik a odrazů. V slově p o t m ě ł ú c h vidí han. luchati, lochati, luchtati ‚dychtivě, glgavě píti, chlemtati'. Člověk bez jazykového citu se podívá do Bartošova Dial. slovníka — Bartoš byl také Moravan a měl snad také pravý moravský cit, ale byl bohužel nakažen také znalostí mluvnice — a najde tam, že jsou dvě slovní skupiny, podobné významem,

*) Z moudrosti, jež se tam vykládá, aspoň jedno zrnko. Dokladem různých stínů a stupňů, značných rozdílů na samohláskách je H-ovi vat — vot = vater, (v)otec; tedy něm. vater (což prý se vyslovuje, jak jsem vždy slýchal, s f, ne s v) je slovo příbuzné s naším otec. A H. prý začal svá studia jako filolog na vídeňské filosofické fakultě!

ale různící se hláskami: val. ľúchať (plnou hubou polykati vodu, na př. o koni) a łochat. Ke které z nich patří potmělúch? To je ovšem otázka, do které badateli, který pracuje jen jazykovým citem nepokaženým vědou, nic není a nebudeme jí čtenáře dále obtěžovati.

Ale podívejme se na výklad H-ův zblízka. Han. potmělót, potmělóch má podle něho významové východiště »po straně, potaji (jako po tmě) se najíst a napít (po domácku jadrně: nabaštit se a nabumbat, a pak dělat jakoby nic, jakoby se nechumelilo)«. Č. loutat, které znám sám z hovoru (je to ovšem slovo dnes jistě velmi málo slýchané), neznamená prostě ‚jísti' (vykládá je dobře Kott 1, 947; 6, 892), znamená nechutné žvýkání, žmoulání (podle Raisa mutlání), jaké bývá pozorovati na př. na lidech bezzubých, zápolí-li se soustem chleba, které nemohou rozdrtiti. Po tmě žmoulat, po tmě chlemtat: představa jistě dost divná, v níž mně schází zejména rys, který by naznačoval záludnost, potměšilost potmělóta, potmělúcha; vždyť kdo žmoulá, chlemtá ať po tmě, ať zjevně, dělá to na svůj prospěch, ne na cizí škodu (leda by se pouštěl do cizích zásob). Ale ovšem, nemám jazykového citu, a »v citu je světlo pravdy!« Ale mně, filologu, vadí na H-ově výkladu zejména jedna věc, do níž ovšem H-ovi zase nic není. Potmění není pouhý kmen (ať skutečný či nějak přeměněný), nýbrž příslovečný výraz náležitého mluvnického tvaru. Složeniny toho způsobu jsou nejmladší vrstva složenin vůbec, vznikající v době poměrně mladé srůstáním dvou nebo několika úplně vytvořených slov v slovo jediné, a rozložíme-li takovou složeninu v její části, dostaneme slova tvořící spolu větný člen nebo i větu zřetelného významu. Složenina prastarého typu (který se ovšem udržuje napodobením stále, u nás až do nádenických výrobků jako čistopis, kovodělník a p.) je na př. v o d o t e č (strouha, jíž tékává voda), slovo s doklady již z 15. st. Rozložíme-li je, dostaneme slova v o d o t e č, která nemají smyslu (leda že bychom v nich, vedeni prostým jazykovým citem, viděli rozkaz »vodo, teč!«). Ale rozložíme-li si složeniny jiné, na př. potměšil atd., dostáváme výrazy srozumitelné: po tmě šil, po tmě hudl (sloven. potmehúdol), po tmě chuť, ba i po tmě ľút, po tmě lít (př. Potmělít), neklame-li nás cit pro češtinu 15. st., zrovna tak, jako rozložíme-li si podobně příjmení a přezdívky jako Rádpil, Stojespal (pěkné podobné příjm. Kolmosral našel přítel Šimák k r. 1514, v. Od Ještěda k Troskám 3, 108) nebo Soběhrd, přetrhdílo, vysrkmáslo (9, 99 pozn.) a p. Něco by bylo také po tmě loutal, po tmě luchal, ale nic není H-ovo po tmě lút, po tmě luch. Ani, kdyby se dal svésti naším příkladem, a jako my si vykládáme sloven. potmehúd z potmehúdl (3sl.), chtěl na př. potmělút vykládati z potmělútl: musil by předpokládati jednodobé loutnouti, kterého není prostě proto, že loutati je sloveso děje, který si dovedeme představiti jen jako trvalý. A tak zůstaneme při výkladech svých.

Na konec malou poznámku. P. Alois Hlavinka si dovede ulehčovati boj

způsobem, který není, řekněme obvyklý. Zamlčí svým čtenářům věc ve sporu důležitou, na př. že se můj výklad slova potměťút opírá o stč. příjmení Potmělít. Anebo překroutí výklad odpůrcův; můj výklad, že by potměťút, potměťót byl člověk po tmě lítý, zákeřně zlý, potměšilý (9, 101) upraví si tak, že podle mne po tmě lítý = divoký, zuřivý, a že proto je nám ho líto, a usoudí pak, že je příliš klikatý a složitý, nepřirozený, patrně z nouze, za vlasy přitažený. Anebo vykládá svým čtenářům, jak jsem převzal jeho výklad rozdílu mezi rčeními ‚mám čas' a ‚mám kdy' od něho, mluví při tom, jak nechodím přímou cestou, poctivou, a klade mi na srdce přísloví ‚s poctivostí nejdál dojdeš', mluví o potřebě, aby se za tepla hlásil o své prvenství, píše, že si vedu, jako bych o jeho myšlence nevěděl, jako by jí nebylo, a podobně (Vychovatelské listy 20, 202 n., Náš domov 34, 230 narážkou »Zubatý rád staví samostatně; i když podle něčího půdorysu, aspoň s jinačí fasádou«). Ale zamlčí svým čtenářům, že hned v úvodě svého článku ‚Mám čas — mám kdy' oznamuji, kdo o téže otázce psali přede mnou, že výslovně tam jmenuji jej, že osmiřádkovým citátem uvádím jeho mínění, že úvod končím slovy »povím jen, co se mně zdá, ani nehledě ku podílu ostatních v řešení této otázky« (4, 135), slovy, která každému, kdo rozuměti chce, jasně naznačují, že nepokládám vše, co jsem napsal, za majetek svůj. Je-li takový způsob boje poctivý, dovedou naši čtenáři posouditi sami.

Z.

*

Doslov k Bartošovu Husovi. Otiskl jsem loni v NŘ. (IX, 257 až 263) několik dokladů toho, jak Hus rytmisoval svou prózu a jak se jeho slovosled řídí pevnými pravidly. Ukázal jsem, že poslední vydavatel Husových listů, dr. F. M. Bartoš, často mění bez potřeby text tří listů českých a že toto jeho znění není ani přesnější ani srozumitelnější.

V 1. čísle letošní NŘ. (X, 28—29) F. M. Bartoš nebrání svých nesprávností ani nedokazuje, že by skutečně jeho znění bylo přesnější a srozumitelnější. Doplňuje však, že svůj překlad určil »čtenářům nejprostším a nejchudším«, upozorňuje na své překlady listů latinských a své historické úvody. Naše řeč ovšem se nezabývá recensemi historickými, nýbrž právě jen formální stránkou práce. A ani tu jsem se nezabýval přesností překladu, ježto takové věci bývají sporné. Bartoš však hájí svých překladů z latiny (ačkoli jsem o nich nemluvil) a žádá výslovně:

»O tom se, doufám, přesvědčí, kdo srovná můj překlad s Flajšhansovým, podržujícím téměř beze změny zastaralý a nejednou nesprávný překlad Comenia. Byl bych jen vděčen, kdyby tak učinila NŘ. a poučila mě po této stránce, daleko asi důležitější.«

Zcela vyhověti přání Bartošovu ovšem NŘ. nemůže; nemá tolik místa. Ale místo mnohých stůj zde po ukázce srovnání.

a) První list (arcibiskupovi) zní u Mareše (= M), Bartoše (= B) a u mne (= F) takto:

M »veledůstojný« — B = F »nejdůstojnější«;

M »jak mi Veledůstojnost Vaše« — B = F »jak jste mi Vy, otče«;

M »za nepřítomnosti« — B = F »za Vaší nepřítomnosti«;

M »smilstvu oddaní a rozmanitými nepravostmi stížení« — B = F »krvesmilní a rozmanitě hřešící duchovní«;

M »hloží hříchu plející« — F »trní hříchu vytrhávající« = B »kteří vytrhávají trní hříchu«;

M »pro hlásání evangelia vyhnanství zakoušejí« — F »pro kázání evangelia vyhnanství trpí« (= B);

M »což nařídil« — B = F »jež přikázal«;

M »účet z každého snopu složiti« — F »počet z každého snopu vydati (= B. v. p. z k. s.);

konec listu, v orig. »racionem debitam reddere in tempore opportuno«: M »složiti účet povinný v čase příležitém« — F. »vydati počet povinný časem svým« — B »jednou vydati počet povinný«.

Tuším i nejprostší a nejchudší čtenář pozná, že F nepodržuje »téměř beze změny zastaralý a nejednou nesprávný překlad« M, nýbrž naopak, že překlad F podržuje Bartoš až příliš svědomitě.

b) Jindy, je pravda, F podržuje zastaralý a nejednou nesprávný překlad M, kde Bartoš opravuje. Bartošův list 8. (Křišťanovi, jak jej nyní adresuje) uvádí hlavní zásady Husovy takto (str. 24):

»Kdo přidá vědomosti, přidá práce«,
»kdo mluví pravdu, hlavu si rozbije«,
»kdo se zalekne smrti, pozbude radosti života«,
»nade vším zvítězí pravda«.
My (M = F) překládáme zastarale:
»kdo vědomosti přidává, přidává práce«,
»kdo pravdu mluví, hlavu si rozbíjí«,
»kdo smrti se bojí, ztrácí radosti života«,
»nade vším vítězí pravda«.

První maxima Husova je citát z Kazatele, I, 18 (addit — addit); Kraličtí překládají podle řeckého textu »kdo rozmnožuje umění, rozmnožuje bolest« — Bartoš tedy překládá nesprávně. Zrovna tak chybně překládá v druhé maximě »rozbije« (m. rozbíjí). Třetí maxima je překlad z Katona; latinské ‚metuit' — ‚amittit' tlumočí Bartošovo ‚se zalekne', ‚pozbude' opět chybně a nepřesně. Čtvrtá konečně, tak slavná a známá, do štítu Republiky přijatá »pravda vítězí« — je ovšem u Bartoše těm nejchudším a nejprostším přeložena zase chybně »zvítězí«. Bartoš vězí v optickém klamu, myslí-li, že jeho překlad je lepší nežli M = F.

c) Bartošův list 4. (Lounským) je velmi poučný pro způsob jeho překladu. Všichni (B = F = M) překládáme stejně (zastarale, nejednou nesprávně) »kteří chceme«; překlad je správný, ale Bartoš nemá k němu práva. Neboť on vyložil v úvodě, že základem svého textu učinil vydání Novotného; toto vydání však čte »nolumus« (sice chybně, ale úmyslně a vědomě) — Bartoš zde přijal mou opravu, nezmiňuje se o ní. Ale Bartoš dále čte s námi citát z I. ke Korint. 2, 9: ...»čeho oko nevidělo... na srdce lidské nevstoupilo, připravil«... (B = M = F). Opravil jsem od té doby toto znění; ukázal jsem, že originál čte »quae praeparavit«, že tak čte i latinská Vulgáta. Čte tak i řecký text (»ha hétoimasen«), čte tak i Izaiáš, jehož sv. Pavel cituje »quae praeparavit«; čtou tak Kraličtí »co připravil« atd. Zde tedy Bartoš přejal skutečně »zastaralý a nesprávný« překlad Marešův, ačkoli znal již několik let mou opravu. — —

Nemohu se šířiti dále — a Bartoš bude i za to vděčen. A ještě méně se ovšem mohu šířiti o jeho úvodech historických. Ale nedotýkám-li se historické stránky, mohu přece promluviti o formální. Zdá se mi, že úmyslně kroucené a nepokojnými výrazy naplněné ty řádky nedobře se hodí právě »čtenářům nejprostším a nejchudším«. Zdá se mi n. př., že mluviti o »britském učenci Viklefovi« (str. 5) je asi tak historické jako o rakouském mučedníku Husovi; že výraz »dostal Hus popozítří zprávu« (str. 36) je asi tak logický jako »přijdu k tobě předpředvčírem«; nejsem zcela jist, že čtenář nejchudší a nejprostší pochopí, jak Hus »zaklíná běsy slabosti a zbabělosti« (str. 23); vím, že mnohé silné výrazy sice míní Bartoš doopravdy, ale že jich nemůže doložit; atd. — —

*

— Vraťme se. Bartoš vytkl, že jsem přejal překlad Marešův beze změny. Ukázal jsem nahoře na prvním jeho listě, že to není pravda, a že naopak on přejal beze změny mé opravy textu Marešova. Chci zde podati druhý příklad čtenáři — volím k tomu nejkratší list Husův, rozluční s Křištanem, asi desetiřádkový.

List ten jest latinský, do sbírky Marešovy jej přeložil výborný klasický filolog Krsek. Vyžádal jsem si svolení autorovo k otisku jeho práce a byl bych mohl zajisté tento kratičký list, spoléhaje na tuto autoritu, prostě otisknouti. Otiskl jsem také skutečně práci Krskovu beze změny, pokud jsem mohl; nicméně jsem v těchto 10 řádcích provedl 10 změn — o nich povím hned. Byl bych zajisté mohl lehce i v ostatku, jako činí Bartoš, místo »obzvláštní« položiti »zvláštní«, místo »poněvadž« dáti »ježto«, místo »vystříhej se« napsati »střez se«, místo »rozmnoží« říci »zvětší« atd. — a pořídit zkrátka překlad celý svůj. Ale pokládal jsem za svůj úkol naopak podržeti překlad Krskův všude tam, kde to bylo možno, pokračovati v práci svých předchůdců, a ne bořiť, jako činí Bartoš.

Měnil jsem na desíti místech. Za latinské ‚beneficia' jsem položil přesněji ‚obročí' (místo ‚statků'); ‚ecclesiam' jsem přeložil správněji ‚kostel' (místo ‚církev', ježto jde zde o Křišťanův chrám); místo ‚laskav' a ‚dobrotiv' jsem položil jenom ‚dobrotiv', ježto v latinském originálu je totéž ‚pius'; místo latinismů, jako »nechtějž se obávati«, »ať nedržíš«, položil jsem češtější »nestrachuj se«, »nedrž«; místo »lakota« (= avaritia), jež u Husa znamená ‚obžerství', jsem položil Husovo a naše »lakomství«; místo ‚pozdrav' položil jsem (podle varianty rukopisu musejního ‚salutate') ‚pozdravte' atd. Z mé praxe, jejíž theorii jsem vyložil jinde, je patrno, že jsem pokládal změny za oprávněné:

mají-li podkladem lepší rukopisné čtení originálu,

napravují-li chyby mluvnické nebo věcné,

vyrovnávají-li znění tak, aby stejné slovo originálu pokud možno tlumočily týmž slovem českým,

řídí-li se usem Husovým —

jiné změny pokládám za zbytečné. Všechny tyto zásady pak lze ovšem vyvoditi z jediné — aby čtenář měl před sebou co nejvěrněji slovo Husovo.

Stará historická škola německá, Rankova, pokládala za úkol historie líčiti události tak, »jak se to vlastně stalo«. Úkolem vydavatele textů Husových podle mého mínění má býti otisk takový, »jak to Hus vlastně řekl«. Co nad to jest, od hříchu jest.

Mnohý vydavatel však si často počíná »jako bohoslovec osvícenský, kterým nebylo ani boží slovo dost rozumné, dost osvícené« (jak napsal vtipně v NŘ. VIII, 52, 1924 A. Kraus). Opravuje Husovy chyby věcné nebo jazykové — ale to, co nám předkládá, není potom již Hus.

Ale i když vydavatel má tento správný cíl — podati věrně slovo Husovo — před očima, zůstanou ovšem v jeho práci chyby — jsme lidé smrtelní. Stárneme, neslouží nám již dobře ani oko tělesné ani duševní, spěcháme někdy s prací (tu hartusí redaktor, tu sazeč), mýlíme se v odhadech, nalézají se nové prameny atd. — je tedy chyb i v nejlepším vydání dost a dost; je jich ovšem i ve vydání Bartošovu slušné kvantum.

Jednu, jedinou, z nich zde uvedu (neuváděl jsem dříve žádných). Bartoš opravil známé napomenutí Husovo Čechům, (aby) »pravdy každému přáli«, svým způsobem, aby »každému dopřáli s p r a v e d l n o s t i«. Je jisto, že staročesky znamenalo ‚pravda' též ‚spravedlnost', ale Bartoš zapomněl, že Husovi v Kostnici nešlo o ‚spravedlnosť', nýbrž o ‚pravdu' boží. Zapomněl, že máme vedle českých listů z této doby jeho paralelní listy latinské, kde ovšem není řeč o »iustitia«, nýbrž o »veritas«; zapomněl, že starý Čech kolem r. 1500 překládá »neminem prohibentes a veritate Dei«; zapomněl, že Palacký schválil Kvíčalův překlad »veritatis unicuique copiam faciatis« atd. atd. Bartoš tedy zde chybil, mínění Husovo vyložil ve smyslu zcela jiném . . .

Ale takové chyby (tato jediná stůj za sto) jsem Bartošovi nevytýkal, neboť takto se můžeme mýliti všichni. Vytýkal jsem, že mění text b e z p o t ř e b y; opravuje Husův slovosled, ačkoli jeho čtenáři je konečně jedno, jak jdou slova za sebou. Je to přece úplně stejné, řeknu-li s Husem »dělníků málo« či s Bartošem »málo dělníků«: rozdíl — a to ohromný — je jenom v tom, že první řekl správně Hus, druhé chybně Bartoš — a že právě ti nejchudší a nejprostší čtenáři dostávají do rukou Bartoše, ač čekali Husa.

V předcházejících řádcích čtenář viděl, že Bartoš tak činí zpravidla všude; jemu se nelíbí, že Hus píše »pravda vítězí« — opravil to »pravda zvítězí« —, a mohl bych, jak snadno čtenář uvěří, pokračovati 2.—99. Dlouhé věky jsme překládali a překládáme podnes ‚amittit' = ‚ztrácí'; Bartošovi to není dost moderní, překládá pro ty nejchudší a nejprostší nesprávně ‚pozbude' (ačkoli jistě každý Čech rozumí spíše slovu ‚ztrácí' nežli ‚pozbude'). Toho doklady jsou — ne na každé stránce, ale — na každém téměř řádku Bartošovy knížečky.

O chybách, jakým jsme podrobeni všichni, jsem tedy nemluvil: ale o mylném názoru Bartošovu, že slovo Husovo jest res nullius, s níž může nakládati, jak sám chce. Sebe chybnější překlad starší má aspoň snahu podati slovo Husovo, kdežto Bartoš podává všude z n ě n í s v é, ne Husovo. Tak jako v těch historických úvodech vykládá ne to, co se vlastně stalo, nýbrž to, co si o tom myslí Bartoš.

Všechno, co napsal na svou obranu, je plané; věci se netýká — čtenář vidí, že se ani brániti nemůže — a všechny výklady o těžkosti překladu a domnělém prvenství jsou liché. První překládal Mareš se svými spolupracovníky — a jejich práce je dobrá; Vančura je kritisoval přísně, ale správně pochválil; co po Marešovi přibylo, přeložil jsem sám — taliter-qualiter, ale přece před Bartošem — a jak čtenář viděl, Bartoš vděčně užil mého překladu. Co nyní podává Bartoš, o tom informoval čtenáře sám. Nepopírám, že mu byly opravy mých čtení někdy těžké; aby za »ztrácí« dal »pozbude«, musil jistě dlouho přemýšlet, a bojím se, že by sotva kdo z nás ostatních Čechů takový překlad vymyslil; aby za Husovu »pravdu« dal »spravedlnost«, musil zapomenout, jak tomu po pět set let všichni Čechové rozuměli — a pochybuji silně, že za pět set let budou tomu naši potomci rozuměti jinak.

Pokládám za zbytečné, abych snad doklady množil. Dovede-li Bartoš bez potřeby »veritas vincit« přeložiti — proti všem — »pravda zvítězí« a při tom ještě druhému překladateli, jenž v sprostnosti srdce svého podržel starý překlad ‚p. vítězí', vytknouti zastaralost a nesprávnost, pochopí čtenář snadno, že tato chyba Bartošova není ojedinělá ani neúmyslná — a že by tedy všechny další výklady byly zcela zbytečné. Odpověděl jsem zcela výminečně, neboť Bartoš se nedržel věci, o niž šlo — a čtenář

měl příležitosti dosti, aby si utvořil konečný úsudek. A ovšem také trpělivý čtenář pochopí, že na mne Bartošova sebechvála »zcela lidová a přece vědecká úprava tak vzácného pokladu národa« působí (vzhledem k tomu, co je zde ukázáno) trochu podivně.

V. Flajšhans.

HOVORNA.

DVOUČTVRTNÍ (L. K.) takt je výraz stejně správný jako dvoučtvrteční. — Dodatečné zkoušky je dobrý název, protože jde o zkoušky, které se konají dodatkem, jakožto dodatek (dodavek) zkoušek již dříve absolvovaných. Dodatné zkoušky je jeden z oněch nejapných výmyslů, které vyrábí úřední čeština jen proto, aby zněla co nejúředněji, t. j. tak, jak se nemluví. Dodatný (správnější by ovšem bylo dodavný), kdyby se toho slova skutečně užívalo jinde než na papíře s úředními hlavičkami, mohlo by znamenati podle svého ustrojení leda to, co je možno dodati. Dodati je možno cihly, benzín atd., také peníze, které nebyly odevzdány najednou všechny, atd., ale že by někdo dodával zkoušky, o tom jsme ještě ani úředně neslyšeli.

KOZEL (J. P.) jako název černého piva je slovo původu nedávného a je to čirý germanismus. Německé Bock (Bockbier), jehož překladem české slovo vzniklo, nemá vlastně se zvířetem, jehož podobu nalézáme zobrazenu často na výčepech černého piva, nic společného, kromě pouhého zvuku jména. Toto jméno německé, které se vyskytuje již na poč. 16. stol., je podle slovníku Weigandova-Hirtova zkrácenina z Aimbock a to zase je obměněné jméno hanoverského města Eimbeck. Odtamtud se totiž dováželo do Bavorska silné tmavé pivo, jehož výroba se pak ponenáhlu ujala i v Bavorsku. Ke vzniku názvu Bock přispěla snad i okolnost, že různé druhy piv bývaly v Němcích často označovány jména zvířat, jako Schöps, Büffel, Ente, Geiss atd.

KUNRATICE, PABĚNICE. (V. R.). Kunratice je místní jméno téhož způsobu jako Ratibořice, Ivančice a p. a znamená tedy osadu obydlenou lidem, čeledí Kunrátovou neboli Kunraticí. Kunrát n. Konrát (Konrád) je pak česká obměna německého osobního jména Kuonrât (= kühn + Rat) Vedle těchto tvarů se vyskytují i tvary lidovější Kundrát n. Kondrát s vloženým d, které vzniká bezděky při přechodu od výslovnosti hlásky n k hlásce r; je to tedy táž obměna, jako když se místo spisovného ponrava říká v obecné výslovnosti pondrava a p. Původní tvar místního jména

utvořeného z os. jména Kunrát je tedy Kunratice a tak se také toto jméno psávalo a píše dosud; Kundratice je tvar lidový vzniklý týmž způsobem jako Kunrát — Kundrát a p. Jinde se arci ustálil tvar s vloženým d; toho způsobu jsou místní jména Kondrac, Kundratec a j. odvozená z osobního jména Kondrát, Kundrát, tak jako Heralec, vl. Heralc, z Heralt a j. — Baběnice není název úřední; v úředním Statistickém lexikonu obcí v Čechách (1923), str. 83 je tvar Paběnice, který je také správný. Je to zase jméno téhož způsobu jako Kunratice, odvozené od křtícího jména Pabian, obměněného z lat. Fabianus (změnou f — p jako v Stephanus — Štěpán, lucifer — luciper atd.). Protože ve jméně Pabian (vyslovovaném dvojslabičně) byla před hláskou a měkká souhláska, měnilo se a, byla-li následující slabika úzká, v hlásku ě (e); proto byl 5. p. svatý Paběne, proto také lidé Pabianovi (= Fabianovi) sluli Paběnici a osada Paběnice. Když jméno Pabian zaniklo (dnes máme za ně jen tvar původní Fabian), podlehla hláska p vlivu sousedního b, připodobnila se mu, což bylo tím snazší, že tvaru Paběnice nikdo nerozuměl, kdežto v tvaru Baběnice se cítila souvislost se slovem baba, které se i v místních jménech velmi často vyskytuje. Je tedy tvar Paběnice původní a správný, Baběnice n. Babenice je zase jeho lidová obměna.

LZA (J. M.). Název lza jako pojmenování nosných trámů mostních, tedy jako synonymum slova sluzej, o němž jsme vykládali v NŘ. 7, 30, hledali jsme marně po našich slovnících. Také jeho výklad by byl záhadný, kdybychom je chtěli pokládati za slovo samostatné. Spíše by bylo možno se domnívati, je-li to ovšem slovo lidové, že je to obměna slova slzaj, sluzej, vzniklá matením se slovem slza. Taková obměna by byla arci možná jen tam, kde se místo slza vyslovuje lza, t. j. v nářečích východních na rozhraní českopolském. Pak by ovšem slovo lza ve významu sluzej bylo jen nářeční zkomolenina, která se ovšem vedle formálně správnějšího a českého sluzej k zavádění v praxi na př. úřední nebo odborné načisto nehodí. Slovo lza, 2. p. lzy našli jsme ovšem i my v Slovníku Kottově, ale to je na všech místech, kde je uvedeno, = slza, ne sluzej. — Název budějovická silnice není možno pokládati za jméno vlastní, i když neznamená silnici v Budějovicích, nýbrž — jak to bývá zpravidla při názvech tohoto způsobu a jak každý názvům těm rozumí — silnici vedoucí k Budějovicům. Platnosti vlastního jména by nabyl název budějovická silnice teprve tehdy, když by mezi několika silnicemi vedoucími týmž krajem, na př. z Tábora do Budějovic, tedy mezi několika budějovickými silnicemi měla jen jedna z nich jako speciální jméno (na př. historické) název Budějovská silnice (tedy asi tak, jako mezi mnohými širokými ulicemi pražskými byla jen jedna Široká ulice) anebo kdyby se název budějovická silnice přenesl na něco, co už silnicí není (na př. na ves při ní vzniklou). Není tedy naprosto žádných důvodů, proč by se název budějovická silnice měl psáti s velkým písmenem.

MALAGA (F. B.). Před koncovkou -ský se hlásky k, ch, h měkčí v č, š, ž, na př. Řek — řečský (smíš. řecký), Vlach — vlašský, Praha — pražský. Tak se má měniti podle mluvnické teorie i g, které je předchůdce dnešního h; proto píšeme Riga — rižský, Kongo — konžský a p. Podle toho by mělo ovšem zníti k subst. Malaga příd. jméno malažský. — Pro skloňování ženských jmen jako M á ř a, M á š a atd. platí zásada, kterou se skloňování podstatných jmen v živém jazyce řídí vůbec: podstatná jména se řadí k tomu skloňovacímu typu (vzoru), kam je odkazuje jejich tvar nominativní. Podstatná jména jako Máša a p. se končí na -a a pro taková (ženská) podstatná jména má čeština jediný vzor, totiž »žena«. Proto se v Čechách v jazyce lidovém i spisovném skloňuje 2. p. od Máři, 3. p. k Máře, 4. p. Máru atd. Na Moravě, kde mají pro ženská podst. jména na -a vzory dva, totiž žena a duša, řadí se tato substantiva, mající před koncovým -a souhlásku měkkou, ke vzoru duša a skloňují se ve shodě s ním 2. p. od Máře, 3. p. k Máři, 4. p. Máru atd. To platí i o mužských jménech jako Píša a p., které se skloňují v Čechách podle vzoru sluha, na Moravě podle súdca. To je způsob skloňování nejen přirozený, nýbrž i v Čechách odedávna ustálený. Tvary »od Máře, od Píše« jsou strojené (nikdo neříká: od naší Káče, nýbrž Káči, řekni to vaší Káče); je to provincialismus, kterého je třeba v spis. jazyku se varovati jako provincialismů (zvl. tvarových) vůbec. Psáti 2. p. Máry (podle ženy) nemá smyslu; dnešní jazyk má jen jedno i, které píšeme po tvrdých souhláskách písmenem y, po měkkých i, po obojetných podle analogie dílem i, dílem y; v slovech jako Máša, Máře a p. je předcházející souhláska měkká, proto podle zásad českého pravopisu píšeme 2. p. Máři, Máši atd. Toho důvodu ovšem není v slově skizza, jednak proto, že cizí c je hláska neměkká (plac — placu), jednak i z té příčiny, že se ani grafika cizího slova (-zz-) nevzpírá tomu, abychom zde i jinde (jako u slov Custozza, Carranza a p.) nepsali v 2. p. skizzy, Custozzy, Carranzy atd.

MLÍTI (J. H.). Nedokonavý tvar (na př. opětovací) nebývá vždycky tvořen stejně u slovesa prostého jako u slovesa složeného, protože tyto tvary vznikaly často v dobách různých, a s tím i podle různých vzorů. Proto k slovesu mlíti je opětovací tvar utvořen podle vzoru sloves s kmenem otevřeným (píti — pívati, míti — mívati) a zní mlívati. K složeným slovesům vymelu, přemelu je však utvořen tvar opětovací (s pouhou platností slovesa nedokonavého) podle vzoru čtu — čítati a zní vymílati, přemílati. U jiných sloves vzniklých složením se slovesem melu, na př. umlíti, semlíti, tvaru nedokonavého se neužívá.

MOROUS (J. D.). Vykládati slovo morous v tom významu, jaký má ve rčení »choditi jako morous« (NŘ. 9, 249), přímo z latinského slova mo-

rosus (= nevrlý, mrzutý atd.), pokládali bychom za zbytečnou komplikaci. Morous je slovo staré, ovšem ne v tomto významu, nýbrž ve významu »noční přízrak, vlkodlak, upír«. V tom významu je dokládá Jungmann z pol. 16. stol. z předmluvy k Štelcarově Knize o stvoření světa (aby ho [dítě] nenesli do sínce aneb do kostela, že by bylo morous); v tom významu žije dosud místy v lidové tradici (v Kubínových Povídkách z Podkrkonoší 377 se vypravuje, že morous ve spaní tlačí lidi, že má srostlé obočí a že se ženské obludě takové říká můra) i v odvozeném slovese »morousovati« = celé noci bdíti, po nocech choditi. Že ve výraze »chodí jako morous« nemělo slovo morous od počátku význam člověka mrzutého, svědčí jeho forma přirovnávací (chodí jako duch, páv, stín, modla, bludná ovce atd.) i paralelní Blahoslavovo přirovnání »chodí co můra« = nevlídně, škaredě. Je tedy pravděpodobné, že se toto přirovnání zakládá ještě na představě morousa jako bytosti zlé, s nevlídným, uhrančivým pohledem (pod srostlým obočím). Z výrazu »chodí jako morous« vzniklo snadno metaforické pojmenování »to je morous« (jako »to je liška«), jehož význam pak mohl velmi lehce splynouti s významem lat. morosus, morosní, které lid snad slýchal tu a tam od učenějších pánů. Výklad tento je, jak se domníváme, přirozenější a snažší než domněnka, že vedle starého slova morous (= upír) vzniklo v lidu — neboť morous je výraz lidový — ještě druhé slovo morous z latinského slova morosus. Flajšhans (Přísl. 1, 1013) spojuje s těmito dvěma slovy ještě třetí slovo téhož znění, značící mourovatou kočku n. dobytek, a hledá pro všecka ta tři slova společný základ v lat. Morus, Maurus.

PAN NOVOTNÝ. Ke zprávě, kterou nám před nějakým časem poslal p. učitel Königsmark z Rokycan, že se v tamním kraji říká sice »hodnej člověk, dobrej chleba« a p., ale »pan Dobrý, pan Novotný« atd., dodává pan pisatel ještě, že se tvar Dobrý zachovává i bez titulového slova pan, na př.: starej Svídenský umřel, mladej Kusý se oženil a p. Ale v 2. p. množ. jsou ovšem tvary »u Dobrejch, u Šilhavejch« atd.

PIJU — PIJOU (V. L.). Není pochybnosti o tom, že jen tyto tvary žijí dnes v řeči mluvené, ale z toho neplyne, že by měla nějaká autorita právo prohlásiti je »už konečně jednou« za tvary spisovné. U nás se rádo zapomíná — a zapomínají na to leckdy i lidé píšící o jazyku —, že jsou všude hranice mezi řečí spisovnou a jazykem mluveným a že uznati teoreticky (na př. v gramatice) tvar obecný (nebo hovorový) za tvar spisovný je možno teprve tenkrát, až si tvar obecný přes všechny gramatiky atd. prorazí cestu do řeči spisovné sám. O té věci jsme psali v NŘ. již kolikrát. Když se infinitiv tvaru dělat začal i v spisovné řeči objevovati čím dál tím hojněji, třebaže se v mluvnicích uznával za správný jen tvar dělati, musila konečně i mluvnice podle své povinnosti změniti své stanovisko a uznati, že spisovný tvar je nejen dělati, nýbrž i dělat. Ostatně vliv mluvnice na

jazyk není tak mocný, jak se myslívá. Přes to, že v mluveném jazyce žije jen inf. dělat, přes to, že teorie mluvnická uznala i tento tvar za spisovný jako dělati, žije tvar dělati, jak je možno se o tom i dnes přesvědčovati přes tu chvíli, v řeči spisovné vesele dál; to proto, že hlavním pramenem jazykové výchovy je jazyk sám nejen v dnešní své fázi, nýbrž i ve fázích starších, pokud až sahá živá tradice literární, a že týž zápas, který svádí s novotvary teorie, vede neméně úporně v setrvačnosti odtud plynoucí řeč spisovná sama. Proto je nesprávná námitka, proč se nedovoluje užívati tvarů piju — pijou, když se tak říká; neboť rozhodujícím momentem pro spisovnost řeč není, zdali se něco říká čili nic, nýbrž zdali se tak píše, a to píše-li se tak i u dobrých autorů a aspoň tak hojně, jako se užívá tvaru původního. A v dnešním spisovném jazyce, jak je možno zase opět a opět se přesvědčovati, mají stále rozhodnou převahu tvaru piji — pijí a nepozbyly by jí tak hned, i kdyby teorie mluvnická prohlásila tvary piju — pijou (neprávem a proti pravdě) za tvary spisovné z příčin, o nichž se stala zmínka výše. Také není možno při tvarech piju — pijou ukazovati na analogii s tvary pošlu — pošlou; tvary (já) pošli — (oni) pošlí jsou i pro spisovný jazyk definitivně mrtvy (ani nejkonservativnější autor by jich dnes už neužil), a proto musí býti mrtvy ovšem i pro mluvnici spisovné řeči. A pak analogie není zákon, nýbrž jen psychologický výklad, a proto při každém výkladu analogií musí býti zkoumány i psychologické podmínky analogie. Faktum je, že slovesa vzoru tesati snáze (i spisovně) podléhají vlivu sloves s 1. os. na -u (3. množ. na -ou) než slovesa vzorů piji, laji, kupuji. Snad je důvod v tom, že se slovesa těchto vzorů chrání navzájem tím, že tvoří velmi početnou skupinu, která má své zevní pojítko v hlásce j předcházející před koncovkami osobními, kdežto u sloves vzoru tesati při velké rozmanitosti koncové samohlásky kmenové takové ochranné jednoty není. Kromě toho padá tu jistě na váhu i okolnost, že tvarová podobnost sloves vzoru tesati se vzorem bráti (beru, berou) je mnohem větší než podobnosť sloves vzoru biji (kupuji) se vzory ať vedu či beru. A ani tvary biji a bijí není možno měřiti touž silou analogie. Kdyby se vyšetřoval v nč. spisovném jazyce statisticky poměr tvarů biji a biju a poměr tvaru bijí a bijou, objevilo by se jistě, že se tvar analogický (podle vedu) objevuje mnohem častěji v 1. os. jedn. než v 3. os. množ., kde novotvar (bijou, přejou, kupujou) zavání stále ještě vulgárností. I to má svou psychologickou příčinu nejspíše asi v tom, že tvar bijí (přejí, kupují) je chráněnější souběžnými 3. osobami typů umějí, dělají, u nichž se -ou nevyskytuje ani v obecném jazyce nikdy, než tvar 1. os. jedn. piji. Z toho je vidět, že psychologické pochody v dílně řeči, i když je to řeč knižní, jsou velmi složité a že úkolem teorie nemůže býti zasahovati do těchto dějů podle nějaké obecné, abstraktní zásady, nýbrž jen vyčkávati trpělivě, až se jazyk sám pro tu neb onu formu určitěji vysloví.

PŘEDLOŽKY. Žijeme v době, kdy každého dne lze očekávati, že někdo odkáže některé právní osobě nějakých sto tisíc na výroční cenu za nejlepší poučení, které předložky nebo jiné stejně ‚zbytečné' druhy slovní (zájmena, slůvka jako n e ž atd.) by se měly z naší spisovné češtiny vyhoditi. A snad by to bylo dobře. My totiž doufáme, že se pak najde také mecenáš, který založí ceny za luštění křížovek, jakými se počíná jazyk našich knih a novin hemžiti. Tak jsme čtli 15. ún. léta spásy 1926 v Ránu, co pozoroval kardinál Mercier slavné paměti, když ‚byl vysvěcen biskupem a měl vycházeje z domu žehnati shromážděným zástupům'. Prosíme: byl to vysvěcen od biskupa či za biskupa? Či snad husím biskupem? Či dokonce tím biskupem od biskupa za biskupa?

PROMOVATI. V NŘ. 6, 231 jsme se zmínili o tom, že místo promovovati slýcháme někdy vyslovovati (a pak i vídáme psáti) promovati. Je to tvar nesprávný, neboť tu jde o českou odvozeninu lat. slovesa promovere (= povyšovati) utvořenou z lat. základu příponou -ovati, kterou se obyčejně slovesa domácí z cizího základu tvořívají (absolvere — absolvovati, blâmer — blamovati a pod.)). Tvar promovati vzniká pohodlností mluvidel, která si zjednodušují výslovnost dvou slabik začínajících touž souhláskou -vovatím, že je nechávají splynouti v jednu. Ale zdá se, že tento tvar, vzniklý vlastně přeřeknutím, stane se normálním i tam, kde popsané obtíže mluvidel ani není. V článku »Ze studentského života v Upsale« uveřejněném v Českém světě XXII, č. 14/16 byla věta: »Nejdříve zahraje akademický hudební sbor, pak má řeč promující profesor.« Bude se tedy co nevidět asi časovati: promuji, promuješ atd. podle vzoru kupovati — kupuji. Snad se časem dočkáme i toho, že jako si pražská čeština podle vzoru »stáhnouti — stahovati« utvořila k nedokonavému slovesu blamovati (se) i tvar dokonavý blámnouti (se), přitvoří si i k slovesu promovati perefektivní tvar promnouti a že se pak učení páni, třeba i odchovanci klasických gymnasií, budou ptávati novopečených doktorů: »Kdo pak vás promnul?«

ŠETŘITI (A. O.). Významové východiště slovesa šetřiti je totéž jako u slovesa hleděti, t. j. patřiti nač, pozorovati něco (šetřili sú a hleděli sú na mě ŽKlem. 21, 18). Tento význam původní dochovalo si do nové doby jen sloveso hleděti; u slovesa šetřiti se zachoval jen v odborném výraze šetření (= pozorování, zkoumání, na př. lékařské) a v složeném slovese vyšetřovati. Slovesa tohoto významu, jako hleděti, patřiti, šetřiti, viděti, zříti a p., měla v jazyce starším vedle vazby předložkové často vazbu genitivní (t. zv. gen. dotykový) a tuto vazbu zachovávají pak zvláště ve významech přenesených. Proto také sloveso šetřiti (= hleděti), nabyvši dalším vývojem významů »bedlivě pozorovatii, opatrovati, pečovati, dbáti, zachovávati« atd., pojilo se s genitivem. To je vazba také v dnešním jazyce nejobyčejnější; na př. šetřiti pravidla, svého zdraví, pořádku atd. S kladným významem tohoto

slovesa spojuje se často představa opaku: neničiti, nekaziti, nemařiti; proto říkáme: šetřiti ptáků (= nezabíjeti je), šetřiti nepřátel (= neničiti je), šetřiti svého majetku, peněz atd. (= neplýtvat jimi, nerozhazovati). Častým spojením s genitivy znamenajícími majetek, stává se předmět šetření tak samozřejmým, že bývá z úspory vynecháván a sloveso šetřiti se stává slovesem absolutním s významem »šetrně si vésti, spořiti« (kdo šetří, má za tři). Tímto posunutím významu dostává se sloveso šetřiti do významové skupiny sloves, jako je hospodařiti a jeho opak plýtvati, u nichž stává instrumentál jako výraz prostředku, jímž se hospodaření nebo plýtvání uskutečňuje. Proto jako říkáme »hospodařiti (= neplýtvati něčím«, říkáme v témže významu také »šetřiti něčím«, a to zvláště tam, kde vazba šetřiti čeho má už ustálený význam jiný. Vazba s instrumentálem se vyvinula přirozeným významovým vývojem slovesa šetřiti (třeba až v době novější), a není, proč bychom se jí měli v takových případech vyhýbati jako vazbě nesprávné; také cizího vzoru, který by byl na její vznik mohl působiti, nikde není viděti. Je-li v novém vydání Slovníku Mašínova výstraha před touto vazbou jako »zbytečnou«, je to jen brusičská krátkozrakost. Zbytečnost není důvodem, abychom se něčemu v jazyce vyhýbali, neboť věcí na pohled zbytečných je v každém jazyce bez počtu. Zbytečná by byla vazba šetřiti čím tam, kde by znamenala totéž co šetřiti čeho, na př. šetřte ptáků, cizího majetku, peněz, slov atd. Ale každý Čech cítí dobře rozdíl, řekne-li někdo »šetřte stromů« (= neničte jich) a »šetřte stromy« (= neplýtvejte jimi, na př. při vysazování), »šetřte pravidel« (= dbejte jich) a »šetřte pravidly« (= nenadělejte jich zbytečně mnoho)« atd. Kde tedy jde o to, vyjadřovati takovéto rozdíly, je vazba šetřiti něčím nejen správná, nýbrž i potřebná. Pro úplnost ještě připojujeme, že právě tak jako u sloves získati, vydělati, prodělati atd. vyjadřuje se i u slovesa šetřiti předmět, který umožňuje činnost slovesem vyjádřenou, předložkou na s 6. pádem; na př.: Věková sama na sobě šetřila (Jir. u Mašína). Předložkou na se 4. p. se vyjadřuje účel; na př.: šetřiti na děti, na nové šaty atd.

ZLATÁ NEDĚLE (10, 64). Jak nás poučuje prof. Flajšhans, je toto pojmenování poslední neděle před Štědrým dnem, jakožto dne, v němž se hojně kupuje, rozšířeno v mluvě pražských obchodníků, zvláště židovských. Neděli před zlatou říkají ‚stříbrná'.

Odpovědný redaktor: Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze-I., Bílkova ul. 17.